

OCENE – ZAPISKI – POROČILA – GRADIVO

V spomin

FRANTIŠEK VÁCLAV MAREŠ

(20. 12. 1922 – 3. 12. 1994)

Med slavističnimi učenjaki ima pokojni filolog in jezikoslovec František V. Mareš posebno mesto, saj je njegova znanstvena dejavnost tako vsestranska in obsežna, da ni mogoče najti osebnosti, ki bi bila v novejšem času z njim primerljiva. Po svoji širini je dosegal obzorja, ki sta jih v zgodovini slavistike začrtala njegova dunajska daljnja predhodnika Franc Miklošič in Vatroslav Jagić, na drugi strani pa je bil sredi tokov modernega jezikoslovja in filologije druge polovice 20. stoletja; tudi v tem je imel zgled na dunajski slavistični stolici, ki jo je v letih 1923–1938 zasedal N. S. Trubeckoj. F. Mareš je bil soizdajatelj njegovih krajših spisov (*Opera slavica minora linguistica*, Dunaj 1988), predstavil pa je tudi njegovo vlogo v steksl. raziskavah (N. S. Trubezkoy und das Altkirchenslavische und die künftigen Aufgaben der Paläoslovenistik, *WSIJB* 23, 1977, 87–92).

Verjetno je bil F. Mareš v današnji slavistiki tudi po odmevnosti, človeški in znanstveni, najznamenitejša postava. Predaval in diskutiral je v vseh slovanskih jezikih (samo s slovenščino je imel nekaj težav), v vseh svetovnih jezikih in v latinščini, ki jo je gojil in posebno rad uporabljal; spominjamo se številnih njegovih latinskih nagovorov in čestitk v pesniški obliki. Odkar je postal profesor slavistike na dunajski univerzi (1968), je njegovo ime zaslovelo po vseh slavističnih središčih v Evropi in Ameriki, povsod si je pridobil številne znanstvene sogovornike in kot nenavadno izvirna in plemenita osebnost tudi prijatelje. O tem priča tudi njegov poseben slavistični rekord – sodelovanje v nad 40-ih jubilejnih in spominskih zbornikih, v katerih je obravnaval tematiko, ki je bila blizu osebnosti, v katere čast je bil zbornik izdan. Gre za tale imena (po abecedi): M. Altbauer, R. Auty (in A. Pennington), F. Bezljaj, R. Bošković, I. Dujčev, P. Garde, V. I. Georgiev, J. O. Ferrell, J. Hamm, B. Havránek, G. Hüttl-Folter, M. in P. Ivić, A. V. Isačenko, R. Jagoditsch, R. Jakobson, J. Kadlec, R. Katičić, B. Koneski, F. Kopečný, H. Kučera, J. Kurz, T. Lehr-Splawiński, D. S. Lihačov, H. G. Lunt, L. Matejka, J. Matl, G. Maver, K. Mirčev, V. A. Mošin, R. Nahtigal, E. Petrovici, R. Picchio, H. Pinsker, S. Rospond, G. Y. Shevelov, F. Slawski, V. Šmilauer, Z. Topolińska, R. Turek, R. Ugri-nova-Skalovska, S. Urbańczyk, G. Wytrzens, P. Zwoliński.

F. V. Mareš je bil rojen v Benešovu blizu Prage. S tem mestecem je vzdrževal stike do konca življenja, preučeval je kulturno preteklost tega okolja, krajevna imena itd. in sodeloval v različnih prireditvah tamkajšnjega muzeja; v Benešovu je tudi pokopan.

Za glagolsko in cirilsko pisavo in za steksl. spomenike se je zanimal že v gimnaziji; maturiral je v Benešovu 1941, vendar študija zaradi vojne ni mogel nadaljevati. Naučil se je več jezikov in poučeval na strokovni šoli. V stiku z Josefom Kurzem (1901–1972) je že med vojno izpisoval gradivo za starocerkvenoslovanski slovar. Na Karlovo univerzo v Pragi se je vpisal leta 1945, opravil izpite za poučevanje češčine in ruščine (1948) in čez dve leti doktoriral na podlagi disertacije o *Praških glagolskih odlomkih*, ki so kljub več izdajam in obravnavam (V. Vondrák 1904, N. K. Grunskij 1905, J. Vajs 1932, M. Weingart-J. Kurz 1949) še vedno skrivali veliko nerešenih vprašanj. J. Kurz se že v knjigi *Texty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského* (Praga 1949, str. 146), kjer objavlja tudi Praške odlomke, zahvaljuje mlademu filologu: »Za spolupráci při přepisu děkuji PhC Fr. V. Marešovi, který mi ještě dodatečně poslal k nahlédnutí svůj přepis z originálu.« Sam je o glasovju in besedišču Praških odlomkov objavil dva prispevka v Slaviji (19, 1949, 54–61 in 20, 1951, 219–232).

Poleg učiteljev za slovansko in češko jezikoslovje ter filologijo na fakulteti (B. Havránek, A. Frinta, V. Šmilauer, J. Kurz) sta bila Marešu pomembna znanstvena vodnika po glagolski in cirilski paleografiji in tekstologiji tudi J. Vajs in J. Vašica; o njunem delu je večkrat pisal in zlasti rad se ju je spominjal v strokovnih pogovorih.

Od leta 1950 do 1968 je F. V. Mareš delal na češkoslovaški akademiji znanosti v glavnem pri starocerkvenoslovanskem slovarju (*Slovník jazyka staroslověnského*), ki je začel izhajati v snopičih leta 1958; izdelal je trdne okvire in napotke za oblikovanje slovarskega sestavka (*Uprava a stavba hesla*, 2. snopič XXIX–LXI) in dosegel, da je bila v slovar sprejeta latinščina kot metajezik. Soavtor slovarja je bil do 33. snopiča in spet od 43. (od leta 1990) naprej. Sredi 50-ih let je F. Mareš dokončal enega svojih najpomembnejših jezikoslovnih spisov *Vznik slovanského fonologického systému a jeho vývoj do konce období slovanské jazykové jednoty* (Slavia 25, 1956, 443–495), s katerim se je želel habilitirati za univerzitetnega docenta, vendar mu je bilo to spričo tamkajšnjih političnih razmer onemogočeno; celo njegova zaposlitev na akademiji je bila kljub vidnim znanstvenim uspehom in mednarodni uveljavitvi ogrožena.

Skoraj desetletje je minilo, da je bila zaradi inovativnosti v obravnavi in dognanjih omenjena razprava prevedena v nemščino in izdana v Sagnerjevi zbirki *Slavistische Beiträge* 18 v Münchnu (1965). Kmalu za tem (še istega leta) je delo izšlo tudi v angleški priredbi v seriji *Michigan Slavic Materials* 6 (*The Origin of the Slavic Phonological System and its Development up to the End of Slavic Language Unity*). V svoji študiji je Mareš izpopolnil poglede praške šole na diahrono fonologijo, njegove osvetlitve zaporednih stopenj so prepričljive, znal pa je tudi kritično vključiti vsa dotakratna dognanja mladogramatikov. Zadnje ugotovitve o razvoju praslovanskega samoglasniškega in soglasniškega sistema je F. Mareš objavil v knjigi *Diachronische Phonologie des Ur- und Frühslavischen* (Slavistische Beiträge 40, München 1969). Videti je, da je dobil avtor več pobud v Nahtigalovih Slovanskih jezikih (2. izd., Ljubljana 1952), saj se nanj poleg Vondráka in Trubeckoja največkrat sklicuje.

S primerjalnim slovanskim glasoslovjem in oblikoslovjem se je F. Mareš ukvarjal še v številnih prispevkih v revijah in zbornikih; pisal je mdr. o izvoru slovanskega nosnega *o*; o povezavi med jatom (*ě*) in nosnima samoglasnikoma, o zlogotvornih likvidah v srbohrvaščini in češčini, o interferenci med mehkošjo in zvonečnostjo v slovanskih jezikih, o kronologiji prehodov *g > γ > h*, o zgodnjem razvoju slovanskih sklanjatev, o slovanskem spregatvenem sistemu, o slovenski in lužiškosrbski dvojini (Nahtigalov zbornik, Ljubljana 1977, 201–214); tudi vprašanjem slovanskega naglasa je posvetil več prispevkov.

Med slovanskimi jeziki se je F. Mareš največ ukvarjal s staro cerkveno slovanščino, s poznejšim cerkvenoslovanskim izročilom do t. i. nove cerkvenoslovanske in pravoslavni in hrvaški katoliški (glagoljaški) liturgiji. Obravnaval je stike in vplive med cksl. redakcijami npr. *Moskevská mariánská mše* (*Kontakt charvátskohlaholské a ruskocírkevněslovanské knižní kultury v středověkém Polsku*), Slovo 25–26, 1976, 295–362, odkril in opisal je več cksl. besedil (prim. *Význam staroslověnských rukopisů nově objevených na hoře Sinaj*, Slavia 60, 1991, 225–231) in bil nasploh priznan kot prvi arbiter v vseh vprašanjih tega velikanskega območja slavistike; zato ni čudno, da je bil povabljen kot glavni soizdajatelj v pripravah *Rječnika crkvenoslavenskog jezika hrvatske redakcije*, ki je začel izhajati v Zagrebu leta 1991 in za katerega je F. Mareš skupaj s sodelavkama +B. Grabar in I. Mulc prispeval uvodno poglavje Oblikovanje i sastav natuknice (1. snopič, VII–XXX). V zakladnico novih osvetlitev dela in pomena Cirila in Metoda je F. Mareš prispeval pomembne študije v raznih zbornikih, ki so nastali ob počastitvi 1100. obletnice Metodove smrti. Iz cerkvenoslovanske tematike so tudi Mareševi prispevki v Lexikonu des Mittelalters (Artemis-Verlag, München–Zürich) in v mednarodnem leksikografskem enciklopedičnem priročniku (*Wörterbücher – Ein interna-*

tionales Handbuch der Lexikographie; izd. J. Hausmann, O. Reichmann, H. E. Wiegand, L. Zgusta; 2. zvezek; Berlin–New York 1990), v katerem njegova enota *Altkirchenslavische Lexikographie* sintetično osvetljuje celotno dejavnost na tem področju. Del tega gradiva je predstavil tudi na mednarodnem simpoziju o Miklošiču 1991 (Miklošičovy staroslověnské slovníky, v: Miklošičev zbornik, Ljubljana 1992, 1–5). Svoj pogled na vlogo steksl. v preučevanju slovanskih jezikov je prikazal v razpravi *The importance of Old Church Slavonic for Modern Slavic Studies* (Slavia 62, 1993, 3–7).

Veliko se je F. Mareš ukvarjal s češčino, zlasti s teksti, ki so povezani s cerkvenoslovanskim izročilom; tako je npr. obravnaval najstarejši češki prevod psalmov in njegov odnos do cerkvenoslovanskega psalmskega izročila. Več prispevkov je posvetil češkemu zgodovinskemu glasoslovju, češki pisavi in češki zgodovinski slovnici. Od drugih slovanskih jezikov se je F. Mareš najpogosteje loteval makedonščine. Pisal je o naglasu v knjižnem jeziku, o zgodovinskem razvoju makedonskega samoglasniškega sistema, o makedonskem členu, o makedonski spregatvi v primerjavi z drugimi slovanskimi jeziki, o predlogih. Najznačilnejše poteze makedonskega jezika je zbral v razpravi *Mestoto na makedonskiot jazik vo slovenskoto jazično semejstvo* (Predavanja na XX seminar za makedonski jazik, literatura i kultura, Skopje 1988, 37–49). Pogosto se je udeležil znanstvenih diskusij, ki so jih v Skopju (Ohridu) organizirali ob vsakokratnem poletnem seminarju za tuje slaviste.

F. Mareš je dolga leta sourejal praško *Slavijo*, *Wiener Slavistisches Jahrbuch* (tu je bila v letniku 28, 1982, 151–168 in v l. 38, 1992, 307–317 objavljena bibliografija njegovih del do 1992) in rimske *Ricerche Slavistiche*; te in druge slavistične revije bodo ohranile del njegovega znanstvenega izročila. Še močnejše pa je vtisnil svoj učiteljski pečat študentom in podiplomantom, ki so stopali v slavistiko skozi njegovo šolo; veliko jih je, ki so si že pridobili trdno mednarodno veljavo.

F. Mareš je bil eden najmarkantnejših udeležencev vseh osmih slavističnih kongresov, od moskovskega (1958) do bratislavskega (1993); s svojimi referati je načel vedno nova vprašanja, v razpravah je razgibal znanstveno razmišljanje v nove smeri, s poznavanjem jezikovnega gradiva je vedno znova zbujal občudovanje.

S Slovenijo sta ga tesno povezala zlasti dva simpozija, v spomin na Nahtigalovo 100-letnico rojstva (1977) in ob 100-letnici Miklošičeve smrti (1991), ko je konec junija s skrbjo spremljal naše osamosvajanje. Mednarodnih srečanj o Brižinskih spomenikih in o Jerneju Kopitarju (1994) se zaradi bolezni ni mogel več udeležiti, obljubil je svoj prispevek za oba zbornika, vendar mu ni bilo več dano, da bi obljubo uresničil.

Zadnjič sva se srečala na Dunaju v maju 1993, ko me je tja povabil predavat; bil je zavzet poslušalec in ognjevit razpravljalec o slovenističnih zadevah; in kako je znal pripovedovati o svojih načrtih.

Franc Jakopin
SAZU v Ljubljani